

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-12\(19\)-141-149](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-12(19)-141-149)

Віра Шупер

*кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб,
Буковинський державний медичний університет*

м. Чернівці, Україна,

<https://orcid.org/0000-0001-9881-1757>

Сергій Шупер

*кандидат медичних наук, асистент кафедри фізичної реабілітації,
ерготерапії та домедичної допомоги,*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-4883-9273>

ОЦІНКА СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ СЕРЕДНІХ КУРСІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ БУКОВИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Наше суспільство переживає надзвичайно важкі часи, воєнний конфлікт триває, а час та спосіб його розв'язання неможливо спрогнозувати, в наслідок чого відбувається посилення тривожних настроїв у суспільстві, страху, розчарування, дезадаптації. Отриманий стрес в умовах війни неодмінно впливає на емоційно-психологічний стан особистостей, зокрема студентів, що може супроводжувати їх протягом тривалого часу та впливати на перебіг їхньої адаптації до змінених умов життя та навчання.

Саме тому питання соціально-психологічної адаптації здобувачів вищої освіти до навчання та її особливостей в умовах воєнного стану є дуже актуальним на сьогоднішній день та потребує поглибленого вивчення.

Мета статті: встановити та оцінити стан соціально-психологічної адаптації студентів середніх курсів вищих навчальних закладів Буковини залежно від впливу медичних факторів та індивідуальних особливостей індивідів в умовах війни в Україні.

Дослідження проводилося серед студентів 4-5 курсів Буковинського державного медичного університету (БДМУ) та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (ЧНУ) восени 2022 року після 7 місяців

повномасштабної війни в Україні (97 студентів у віці 19-21 років: ЧНУ – 57, БДМУ – 40; чоловіків – 24,7%, жінок – 75,3%). Для оцінки показників соціально-психологічної адаптації студентів використовували результати відповідей на питання опитувальника Роджерса–Даймонда.

Було встановлено, що рівень адаптації студентів БДМУ нижчий, ніж ЧНУ, особливо при наявності хронічних захворювань, що може бути наслідком перебування в постійному емоційному напруженні на фоні виявленої меншої можливості фізичної активності студентів-медиків в умовах війни, а також більшої поширеності шкідливих звичок та несамостійності у прийнятті рішення щодо вибору вищого навчального закладу.

Отже, виявлені результати суттєво відрізнялися від довоєнних показників та демонстрували зниження рівня соціально-психологічної адаптації загалом в усіх досліджуваних студентів. Також відзначена наявність негативного впливу зниження соціально-психологічної адаптації на вмотивованість до навчання та на поточні результати навчання. Ця ситуація може ускладнювати професійне становлення фахівців цього профілю та викликати труднощі саморегуляції в майбутньому, що потребує розробки системних заходів корекції факторів впливу медичного та немедичного походження з метою покращання їхньої соціально-психологічної адаптації.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, війна, студенти вищих навчальних закладів.

Vira Shuper

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology and Occupational Diseases of Bukovynian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-9881-1757>

Sergey Shuper

Candidate of Medical Sciences, assistant professor of the Department of Physical Rehabilitation, Ergotherapy and Pre-Medical Care of Yuri Fedkovich Chernivtsi National University

Chernivtsi, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-4883-9273>

ASSESSMENT OF THE STATE OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF MIDDLE COURSES STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF BUKOVYNA IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. Our society is going through extremely difficult times, the military conflict continues, and the time and method of its resolution cannot be predicted, as a result of which there is an increase in anxious moods in society, fear, disappointment, disadaptation. The resulting stress in the conditions of war inevitably affects the emotional and psychological state of individuals, in particular students, which can accompany them for a long time and affect the course of their adaptation to the changed conditions of life and study.

That is why the issue of socio-psychological adaptation of higher education students to study and its features in the conditions of martial law is very relevant today and requires in-depth study.

The purpose of the study: to establish and evaluate the state of social and psychological adaptation of students of middle courses of higher educational institutions of Bukovyna depending on the influence of medical factors and individual characteristics of individuals in the conditions of war in Ukraine.

The study was conducted among students of 4-5 years of Bukovynian State Medical University (BSMU) and Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich (ChNU) in the fall of 2022 after 7 months of full-scale war in Ukraine (97 students aged 19-21 years: ChNU – 57, BSMU - 40; men - 24.7%, women - 75.3%). The results of answers to the questions of the Rogers-Diamond questionnaire were used to assess the indicators of social and psychological adaptation of students.

It was established that the level of adaptation of BSMU students is lower than that of ChNU, especially in the presence of chronic diseases, which may be a consequence of being in constant emotional stress against the background of the revealed lower possibility of physical activity of medical students in war conditions, as well as a greater prevalence of bad habits and lack of independence in making a decision regarding the choice of a higher educational institution.

Therefore, the revealed results differed significantly from the pre-war indicators and demonstrated a decrease in the level of social and psychological adaptation in general in all studied students. The presence of a negative impact of a decrease in socio-psychological adaptation on motivation to study and on current study results is also noted. This situation can complicate the professional formation of specialists of this profile and cause difficulties in self-regulation in the future, which requires the development of systematic measures to correct influencing factors of medical and non-medical origin in order to improve their social and psychological adaptation.

Keywords: socio-psychological adaptation, war, students of higher educational institutions.

Постановка проблеми. Наше суспільство переживає надзвичайно важкі часи – повномасштабна війна, порушення цілісності країни, значні людські втрати, вимушене переселення населення із зони бойових дій, втрата людьми житла, близьких, можливості нормально жити і працювати. Значна частина населення переживає душевні і фізичні втрати, відчуває постійний страх за себе, своїх близьких, розгубленість, загострення стресових розладів, складність адаптації до нових умов існування. Воєнний конфлікт триває, а час та спосіб його розв’язання неможливо спрогнозувати, в наслідок чого відбувається посилення тривожних настроїв у суспільстві, страху, розчарування, дезадаптації.

Воєнні дії завжди стають причиною чималої кількості ушкоджень, травм і людських втрат. Отриманий стрес в умовах війни неодмінно впливає на емоційно-психологічний стан особистостей, зокрема студентів, що може супроводжувати їх протягом тривалого часу та впливати на перебіг їхньої адаптації до змінених умов життя та навчання. Серед багатьох економічних, політичних, соціальних наслідків, які будь-яка війна несе для суспільства, виникають також і психологічні наслідки.

Проблема соціально-психологічної адаптації спеціалістів викликає постійний інтерес науковців у зв’язку з потребою суспільства у компетентних та конкурентоспроможних фахівцях, які здатні швидко пристосуватися до умов соціуму без відчуття дискомфорту та конфлікту з ним. Соціальна адаптація студентів до освітнього процесу є основою їхнього подальшого становлення, розвитку для досягнення професійного та особистісного успіху. Вона включає в себе не тільки пристосування до нових умов навчання та отримання знань, а й до нового соціального оточення, нових умов проживання, та в цілому до життя під час війни.

Від успішності соціально-психологічної адаптації студента до освітнього процесу в умовах воєнного стану багато в чому залежить його подальший розвиток як особистості та як майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко та ефективно він подолає перешкоди під час оволодіння професійними компетенціями, залежить якість реалізації його здібностей у сфері професійної діяльності та поза нею. Отримані вміння та навички стануть фундаментом для особистісного та кар’єрного зростання, формування життєвих принципів та ідеалів [1].

Саме тому питання соціально-психологічної адаптації здобувачів вищої освіти до навчання та її особливостей в умовах воєнного стану є дуже актуальним на сьогоднішній день та потребує поглибленого вивчення.

Мета статті - встановити та оцінити стан соціально-психологічної адаптації студентів середніх курсів вищих навчальних закладів Буковини залежно від впливу медичних факторів та індивідуальних особливостей індивідів в умовах війни в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «адаптація» включає до себе формування найбільш адекватних стереотипів поведінки в умовах змінюваного мікросоціального середовища [2].

Травматичні події та обставини кардинально змінюють звичний спосіб життя людей, їх побут, стосунки, мрії, цінності, пріоритети, що потребує постійної адаптації до кризових умов. Наявність кризи, з одного боку, може негативно відобразитись на умовах життя, а з іншого – спонукати до пошуку нових можливостей, втілення нереалізованого потенціалу та прихованих людських ресурсів, вироблення ефективних психологічних стратегій адаптації. Можна відокремити два типи факторів адаптації особистості в умовах війни. Перший тип - це фактори, які сприяють успішній адаптації особистості. Ці фактори здійснюють позитивний вплив, допомагають особі адаптуватися до нових умов середовища, до прийнятих в ньому норм і правил поведінки, пристосуватися до нової соціальної ролі, переосмислити своє місце в суспільстві. Такі фактори стимулюють особу до повноцінного включення у соціальну діяльність, допомагають у відновленні після травматичного досвіду. Другий тип - це фактори, які перешкоджають успішній адаптації особистості. Такі фактори здійснюють деструктивний вплив, підтримують руйнівну поведінку особи, негативну оцінку життєвої ситуації, не сприяють або перешкоджають відновленню та в цілому ускладнюють процес адаптації особи [3].

До критеріїв успішної соціально-психологічної адаптації можна віднести: суб'єктивне самооцінювання ступеня адаптації; позитивний емоційний стан; наявність можливостей для подальшого розвитку; позитивне ретроспективне оцінювання через певний час. Таким чином, акцент тримається на позитивному оцінювання ситуації та оптимістичному погляді.

На перший погляд, процес адаптації включає до себе намагання особистості вписати власний життєвий світ у нову систему соціальних координат. Проте, насправді, адаптованою можна вважати особистість, яка прийняла нову соціальну реальність в особистісну систему уявлень про те, що відбувається довкола [3].

В особистості в умовах війни простежуються зміни на багатьох рівнях життєдіяльності: на індивідуально-психологічному рівні знижується креативність, збалансованість, адаптивність; на ціннісно-смісловому рівні тимчасово втрачено здатність до пошуку сенсів, осмислення власного досвіду, загалом стає важче отримувати задоволення від повсякденного життя; на соціально-психологічному рівні зменшується схильність до співробітництва, а також здатності до співпереживання [4].

В соціально-психологічному контексті явище адаптації розглядається як складний процес не тільки взаємного пристосування індивіда і середовища, а як об'єднання їх у новій системі більш високого рівня організації. Нова система виникає в результаті активної взаємодії суб'єкта адаптації і середовища і передбачає взаємні двосторонні зміни [5]. Теоретичний аналіз досліджень соціально-психологічної адаптації дозволяє визначити її як складний багатомірний процес взаємодії, в результаті якого формується нова позитивна соціальна ідентичність, що адекватна соціальним змінам, які, зокрема, відбуваються внаслідок воєнного конфлікту; як процес позитивного розвитку особи, підвищення її потенціалу при включенні її в систему міжособистісних відносин та знаходження умов для реалізації потреб у самоповазі й самореалізації [6].

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилося серед студентів 4-5 курсів Буковинського державного медичного університету (БДМУ) та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (ЧНУ) восени 2022 року після 7 місяців повномасштабної війни в Україні. У дослідженні взяли участь 97 студентів у віці 19-21 років: ЧНУ – 57, БДМУ – 40; чоловіків – 24,7%, жінок – 75,3%.

Для оцінки показників соціально-психологічної адаптації студентів використовували результати відповідей на питання опитувальника Роджерса–Даймонда [7, 8]. За допомогою спеціальних формул розраховували інтегральні показники адаптації, самосприйняття, сприйняття інших, інтегральності, емоційної комфортності, прагнення до домінування. Статистичну обробку здійснювали з використанням пакету Microsoft Excel, t-тесту Стьюдента та коефіцієнту кореляції.

Було встановлено, що рівень адаптації студентів БДМУ нижчий ($58,23 \pm 2,34$), ніж ЧНУ ($62,39 \pm 2,54$), особливо при наявності хронічних захворювань, що може бути наслідком перебування в постійному емоційному напруженні на фоні виявленої меншої можливості фізичної активності студентів-медиків в умовах війни, а також більшої поширеності шкідливих звичок та несамостійності у прийнятті рішення щодо вибору вищого навчального закладу.

Показники самосприйняття та емоційної комфортності студентів БДМУ були вірогідно нижчими, ніж ЧНУ (самосприйняття $62,76 \pm 2,25$ та $69,45 \pm 1,89$, емоційної комфортності $59,11 \pm 2,29$ та $64,41 \pm 2,18$ відповідно), особливо в осіб із хронічними захворюваннями та шкідливими звичками. Показники інтегральності також вірогідно відрізнялися у студентів ЧНУ та БДМУ. Так, студентки ЧНУ без шкідливих звичок та хронічних захворювань мали найвищий показник ($71,61 \pm 2,27$), а студентки БДМУ – найнижчий показник ($61,82 \pm 2,56$).

Кореляційний аналіз виявив, що показник адаптації студентів БДМУ має сильну позитивну залежність від самосприйняття (+0,67), а також від емоційної комфортності (+0,84) та прагнення до домінування (+0,76) (особливо у жінок). У студентів БДМУ чоловічої статі виявлено пряму сильну залежність адаптації від інтегральності (+0,67) та емоційної комфортності (+0,76). У студентів ЧНУ виявлено сильну позитивну кореляційну залежність адаптації від інтегральності (+0,84), а у студенток – адаптації від емоційної комфортності (+0,73).

Виявлені результати суттєво відрізнялися від довоєнних показників та демонстрували зниження рівня соціально-психологічної адаптації загалом в усіх досліджуваних студентів. Більш виразне зниження показників виявлено у студентів-медиків жіночої статі, що можна пояснити нижчою стресостійкістю, вищою тривожністю, зростанням невпевненості у майбутньому та впливом соціально-побутових чинників в умовах війни. Також відзначена наявність негативного впливу зниження соціально-психологічної адаптації на вмотивованість до навчання та на поточні результати навчання [9].

Висновки. Оцінка адаптації студентів виявила істотне зниження показників соціально-психологічної адаптації студентів загалом в умовах тривалого стресу, обумовленого повномасштабними військовими діями в Україні та важкими, навіть руйнівними, змінами звичного існування суспільства в цілому.

Оцінка адаптації майбутніх лікарів, виявила істотне зниження показників внаслідок емоційного дискомфорту та зниження самосприйняття у порівнянні із студентами ЧНУ. Окремо потребує уваги наявність негативного впливу зниження соціально-психологічної адаптації на вмотивованість до навчання та на поточні результати навчання.

Ця ситуація може ускладнювати професійне становлення фахівців цього профілю та викликати труднощі саморегуляції в майбутньому, що потребує розробки системних заходів корекції факторів впливу медичного та немедичного походження з метою покращання їхньої соціально-психологічної адаптації.

Література:

1. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України // Економіка та суспільство. – 2022. - № 39. doi: 10.32782/2524-0072/2022-39-80.
2. Пріб Г.А., Раєвська Я.М., Бегеза Л.Є. Соціально-психологічні особливості адаптації особистості в умовах бойових дій // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. - 2022. - Том 33 (72). - № 2. - С. 104-109.
3. Левченко М., Феденько С., Форостян Ф. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2022. - Вип 52, том 2. - С. 186-192. doi: 10.24919/2308-4863/52-2-28.

4. Коробка Л.М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2015. - №4 (29). - С. 76-82

5. Serebryakova T.A., Morozova L.B., Kochneva E.M., et all. Emotional Stability as a Condition of Students' Adaptation to Studying in a Higher Educational Institution // *International Journal of Environmental and Science Education*. - 2016. - V.11, №15. - P.7486-7494.

6. Overchuk V., Shindirovskaya O. Social-psychological adaptation of the applicants of higher education in the condition of social instability // *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological science*. - 2021. - Issue 9. - P. 178–185.

7. Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник [Текст] / [уклад.: М.В. Лемак, В.Ю. Петрище]. - Вид. 2-ге, виправл. - Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. - 616 с.

8. Фетіскін Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп. - М. , Вид-во Інституту Психотерапії. 2002. - 490 с.

9. Василенко М., Горбаченко С., Слатвінська В., Чепурна О. Сценарне планування як інструмент безперервного бізнесу: web-технології (комплексний підхід). Інформаційні технології та суспільство. 2022. Вип. 2(4). С. 29-35. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.it.2022.2.4> URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/it/article/view/2098/2599>

References:

1. Shevchuk, I., Shevchuk, A. (2022). Osvitnia analytyka kriz pryzmu viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlia vyshchoi shkoly Ukrainy [Educational analytics through the lens of war: challenges and opportunities for higher education in Ukraine]. - *Ekonomika ta suspilstvo*, 39. doi: 10.32782/2524-0072/2022-39-80 [in Ukrainian].

2. Prib, H.A., Raievska, Ya.M., Beheza, L.Ie. (2022). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti adaptatsii osobystosti v umovakh boiovykh dii [Socio-psychological features of personality adaptation in condition of combat]. - *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia*, 33 (72), 104-109 [in Ukrainian].

3. Levchenko, M., Fedenko, S., Forostian, F. (2022). Osoblyvosti sotsialnoi adaptatsii zdobuvachiv vyshchoi osvity [Peculiarities of social adaptation of students of higher education]. - *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 52(2), 186-192. doi: 10.24919/2308-4863/52-2-28 [in Ukrainian].

4. Korobka, L.M. (2015). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia spilnoty do umov i naslidkiv voiennoho konfliktu: teoretychni zasady doslidzhennia [Socio-psychological adaptation of the community to the conditions and consequences of the military conflict: theoretical foundations of the study]. - *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*, 4 (29), 76-82 [in Ukrainian].

5. Serebryakova, T.A., Morozova, L.B., Kochneva, E.M., Zharova, D.V., Kostyleva, E.A., Kolarkova, O.G. (2016). Emotional Stability as a Condition of Students' Adaptation to Studying in a Higher Educational Institution. - *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(15), 7486-7494.

6. Overchuk, V., Shindirovskaya, O. (2021). Social-psychological adaptation of the applicants of higher education in the condition of social instability. - *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological science*, 9, 178–185 [in Ukrainian].

7. Lema, M.V., Petryshche, V.Iu. (2012). *Psykholohu dlia roboty. Diahnostychni metodyky : zbirnyk [To a psychologist for work. Diagnostic methods: collection]* (2nd ed., rev.). Uzhhorod : Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi. 616 s.

8. Fetiskin, N.P., Kozlov, V.V., Manuilov H.M. (2002). *Sotsialno-psykholohichna diahnostyka rozvytku osobystosti i malykh hrup (Social and psychological diagnosis of personality development and small groups)*. М. , Vyd-vo Instytutu Psykhoterapii. 490 s [in Ukrainian].

9. Vasilenko M., Gorbachenko S., Slatvins'ka V., Chepurna O. Scenarne planuvannja jak instrument bezperernogo biznesu: web-tehnologii (kompleksnij pidhid). Informacijni tehnologii ta suspil'stvo. 2022. Vip. 2(4). S. 29-35. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.it.2022.2.4> URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/it/article/view/2098/2599> [in Ukrainian].